

Η ελληνική μεταπολεμική αρχιτεκτονική

Γεώργιος Κων. Γιαννίσαρης

Δρ Αρχιτέκτων – Λέκτωρ Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

Θέμα του άρθρου είναι η ελληνική μεταπολεμική αρχιτεκτονική, επικεντρωμένη στην περίοδο 1950-1970. Από το 1940 μέχρι το 1949 η Ελλάδα θα εισέλθει στην πιο αιματηρή περίοδο της σύγχρονης ιστορίας της. Ένας εθνικοαπελευθερωτικός πόλεμος θα δώσει τη σκυτάλη σε μια ξένη κατοχή και αυτή θα την παραδώσει σε έναν εμφύλιο πόλεμο, που θα αποτελέσει την πρώτη ένοπλη σύγκρουση δυτικού και ανατολικού κόσμου και θα κάνει την Ελλάδα «το Βιετνάμ της Ευρώπης». Οι ένοπλες συρράξεις, οι βομβαρδισμοί και οι πυρπολήσεις των οικισμών, οι φυλακίσεις, οι εξορίες και οι εκτελέσεις θα δημιουργήσουν σωρούς ερειπίων και κύματα προσφύγων, από τα χωριά προς τις μεγάλες πόλεις. Η δεκαετία 1940-50 είναι μια περίοδος βιβλικής καταστροφής και ανηλεούς βίας που θα οδηγήσουν και σε βίαιες αλλαγές.

Η αναζήτηση συνθηκών ασφάλειας και εργασίας θα προκαλέσει εσωτερική μετανάστευση, ωθώντας μεγάλες μάζες του πληθυσμού από τα χωριά στις μεγάλες πόλεις, αλλά και εξωτερική (ΗΠΑ, Αυστραλία, Δυτική Ευρώπη). Ενδεικτικό της πρωτοφανούς για τα ευρωπαϊκά δεδομένα σε μέγεθος και βία αστικοποίησης είναι το γεγονός ότι ενώ στη δεκαετία 1930-40 ο πληθυσμός της Ελλάδας είναι κατά το μεγαλύτερο ποσοστό αγροτικός, στη δεκαετία 1950-60 ο αστικός θα καταστεί μεγαλύτερος του αγροτικού. Η συσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα θα δημιουργήσει επιτακτικές ανάγκες στέγασης, που θα καλυφθούν με την αυθαίρετη δόμηση στις παρυφές των πόλεων από τα κατώτερα οικονομικά στρώματα, και τις πολυκατοικίες από τα ανώτερα και μεσαία εντός των πόλεων. Ταυτόχρονα θα αποδυναμωθούν ή θα ερημωθούν πλήθος αγροτικών και ιδίως ορεινών οικισμών, γεγονός που θα σημάνει και το τέλος του ενεργού λαϊκού πολιτισμού για ένα μεγάλο τμήμα της Ελλάδας. Το 1950 θα ανατείλει σε μια Ελλάδα εντελώς διαφορετική, σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Οι επιπτώσεις των δύο πολέμων θα είναι οδυνηρές και για τη νέα γενιά των Ελλήνων διανοουμένων, πολλοί από τους οποίους θα σκοτωθούν, θα διωχθούν ή θα αυτοεξοριστούν. Από τους αρχιτέκτονες, ο Ν. Μητσάκης θα φονευθεί, οι Π. Μιχαηλίδης και Σ. Παπαδάκης θα μεταναστεύσουν στις ΗΠΑ, οι Π. Τζελέπης, Γ. Κανδύλης, Ι. Ξενάκης, Α. Προβελέγγιος θα εργασθούν στη Γαλλία και ο Ι. Δεσποτόπουλος θα διωχθεί λόγω φρονημάτων από τη Σχολή Αρχιτεκτόνων και θα καταφύγει στη Σουηδία. Άλλοι, όπως οι Α. Σιάγας, Κ. Παναγιωτάκος και Β. Δούρας, θα αδρανοποιηθούν στο πλαίσιο του ελληνικού Δημοσίου. Από τους λίγους που διακρίθουν για την ενεργό παρουσία τους και την αρχιτεκτονική δημιουργία με τις αρχές του μοντερνισμού θα είναι οι Θ. Βαλεντήης και Π. Καραντινός.

Μετά το 1950 η Ελλάδα θα εισέλθει στη λεγόμενη περίοδο της «Ανασυγκρότησης», όπου θα προσπαθήσει να ορθοποδήσει εκτελώντας μια εκτεταμένη σειρά ιδιωτικών αλλά και σημαντικών δημοσίων έργων (λιμάνια, δρόμοι, γέφυρες, οικιστικά συγκροτήματα, αναπλάσεις περιοχών κ.λπ.), μεταξύ των οποίων θα κατασκευασθούν μεγάλης αρχιτεκτονικής αξίας έργα.

Η αρχιτεκτονική δημιουργία

Από τον Μεσοπόλεμο, όπου η γενιά του '30 έθεσε το πρόβλημα της «ελληνικότητας», η λόγια αρχιτεκτονική του τόπου μας θα κινηθεί ανάμεσα στο δίπολο «Ελληνική Αρχιτεκτονική Παράδοση - Διεθνής Μοντέρνα Αρχιτεκτονική». Δεδομένου του ειδικού βάρους και της σημασίας που έχει η παλαιότερη ελληνική αρχιτεκτονική, όχι μόνο για τον τόπο αλλά και για την παγκόσμια κοινότητα, η κίνηση ανάμεσα σε αυτούς τους δύο πόλους, και ιδιαίτερα για αυτούς που πίστευαν πως η ελληνικότητα πρέπει να εκφρασθεί στη σύγχρονη δημιουργία, ήταν πάντοτε δυσχερής και ορισμένες φορές επώδυνη και φορτωμένη με ατυχείς εκφράσεις. Αυτοί που κατόρθωσαν να δώσουν επιτυχείς απαντήσεις στο πρόβλημα ήταν και διανοούμενοι και ταλαντούχοι αρχιτέκτονες. Έτσι το αρχιτεκτονικό έργο στην περίοδο 1950-70 είναι δυνατό να ιδωθεί αφ' ενός διαχρονικά και αφ' ετέρου μέσα από τη σχέση «ελληνικού» και «διεθνούς».

Στη συνέχεια, η αρχιτεκτονική της εποχής θα παρουσιασθεί μέσω μιας σειράς έργων, με την επισήμανση ότι όσα θα ακολουθήσουν δεν αφορούν το σύνολο του αρχιτεκτονικού έργου, παρά τη «λόγια αρχιτεκτονική», η οποία συνίσταται κυρίως στις επιλογές της εύπορης τάξης και του ελληνικού Δημοσίου, που ήταν άλλωστε και οι εργοδότες των αρχιτεκτόνων της εποχής. Με πρώτη την κατηγορία των κτηρίων, τα οποία με κάποιο τρόπο προσπαθούν να απο-

1. Πατριάρχου Ιωακείμ 17, Αθήνα (1950).

2. Βασ. Σοφίας & Πλουτάρχου, Αθήνα.

3. Μέρλιν 4, Αθήνα (1954).

4. Πανεπιστημίου & Ομήρου, Αθήνα (1958).

5. Θέατρο Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.

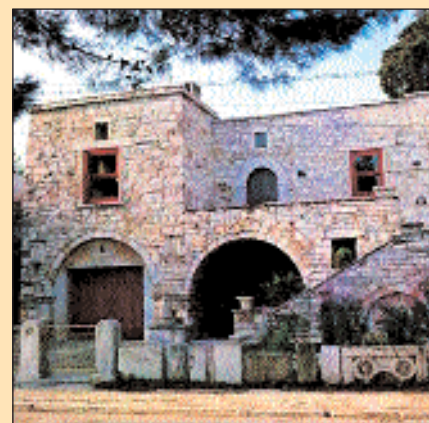
6. Οικία στο Καβούρι Αττικής, αρχιτέκτων Περικλής Σακελλάριος.

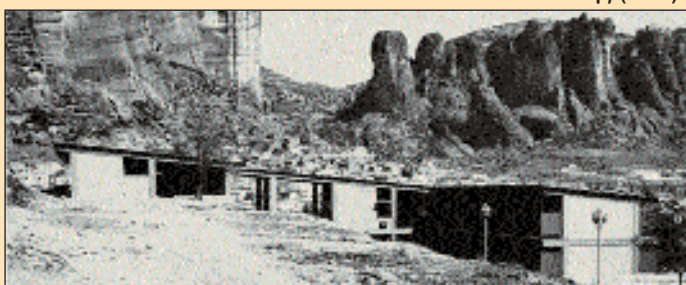
7. Αϊ-Δημήτρης Λουμπαρδιάρης, Αθήνα.

8. Νιόβης & Διαδ. Παύλου, Φιλοθέη Αττικής (1954).

9. Ελικώνας 17, Ψυχικό Αττικής.

10. «Ξενία» Καλαμπάκας.

11. «Ξενία» Μυκόνου.

12. Αρχιμήδους & Κλειτομάχου, Παγκράτι Αττικής(1961).

13. Οικία στην Ανάβυσσο Αττικής.

κλήσουν μια ταυτότητα που να σχετίζεται με την έννοια της λεγόμενης «ελληνικότητας», παρατίθενται τα παρακάτω.

Η πολυπληθέστερη κατηγορία κτηρίων που κατασκευάζονται στις μεγάλες πόλεις από τις αρχές της δεκαετίας 1950-60 είναι οι πολυκατοικίες, τις οποίες οικοδομούν ιδιώτες εργολάβοι με το σύστημα της αντιπαροχής. Από όσες έχουν κατασκευασθεί σε κεντρικές περιοχές των Αθηνών, καθίσταται αντιληπτό ότι οι μορφές των προπολεμικών πολυκατοικιών που έχουν σχεδιασθεί σύμφωνα με τις αρχές του μοντέρνου κινήματος δεν είναι ιδιαίτερα αρεστές. Με στοιχεία του κλασικού ρυθμού (κορνίζες με κυμάτια, ανάγλυφες ορθομαρμαρώσεις, κλασικίζοντα κιγκλιδώματα, κίονες) αρχιτέκτονες της εποχής θα προσπαθήσουν να απαλύνουν την εντύπωση της «καθαρής» και «γυμνής» επιφάνειας του αρτιφισιέλ, που φαίνεται ότι πλέον ενοχλεί. Χαρακτηριστικές είναι οι πολυκατοικίες που σχεδίασαν στην Αθήνα οι αρχιτέκτονες Κ. Καψαμπέλης (εικ. 1), Σ. Στάικος (εικ. 2), Εμμ. Βουρέκας (εικ. 3). Η στροφή προς τον κλασικό ρυθμό δεν αφορά μόνο τις πολυκατοικίες. Χαρακτηριστικά είναι τα κτήρια της Αρχαιολογικής Εταιρείας στην Αθήνα (εικ. 4) με αρχιτέκτονα τον Ι. Αντωνιάδη (1958) και του Θεάτρου της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών στη Θεσσαλονίκη (εικ. 5) με αρχιτέκτονα τον Β. Κασσάνδρα (1952-62).

Ενώ όμως στα κέντρα των μεγάλων πόλεων επανακάμπτει ο κλασικός ρυθμός έστω και σε διακοσμητικό επίπεδο, στα προάστια και στους τόπους παραθερισμού, όπου κτίζονται επαύλεις, υιοθετείται ένα «λεξιλόγιο» μορφών δανεισμένο από την ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, κυρίως ως κυβόσχημο νησιώτικο με τόξα ή βορειοελλαδίτικο υψίκορμο με στέγη (εικ. 6).

Πολύ σημαντικό για τη μεταπολεμική αρχιτεκτονική είναι το έργο του Δημήτρη Πικιώνη που προέρχεται από τη γενιά των διανοουμένων του '30. Ο Πικιώνης (1887-1968) υπήρξε αρχιτέκτονας, πολεοδόμος, ζωγράφος, σκηνογράφος αλλά και φιλόσοφος που σφράγισε με το πολύπλευρο έργο του την πορεία της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής, λαμβανομένου επιπλέον υπόψη ότι επί 35 έτη θήτευσε ως καθηγητής στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ. Ένα από τα σημαντικότερα άρθρα του, «Η λαϊκή μας τέχνη κι εμείς», που γράφτηκε το 1927 στο πλαίσιο σχετικής κριτικής μελέτης, αναφέρεται κυρίως στην ανώνυμη λαϊκή αρχιτεκτονική, την οποία υμνεί και προβάλλει μέσα από το αρχιτεκτονικό του έργο λειτουργώντας ως ποιητής, τόσο με την καλλιτεχνική έννοια του όρου, όσο και με την κυριολεκτική: σε πολλά έργα του, παρευρισκόμενος στην εκτέλεσή τους όπου έκανε επιτόπιες συνθέσεις, λειτουργούσε σαν να τοποθετεί τα αρχιτεκτονικά μέλη με τα δικά του χέρια.

Κορυφαίο έργο του Πικιώνη είναι η διαμόρφωση του χώρου γύρω από την Ακρόπολη και το λόφο του Φιλοπάππου (1954-57). Εκεί ο αρχιτέκτων θα συνθέσει με μοναδική ευαισθησία ένα δίκτυο πεζοδρόμων και καθιστικών, και θα αναμορφώσει το παλαιό ναύδριο του Αϊ-Δημήτρη Λου-

μπαρδιάρη (εικ. 7). Πρόκειται για έργο που στην κατηγορία του θεωρείται αξεπέραστο, δεδομένου ότι πέραν των συνήθων αρετών τού κάθε επιτυχημένου αρχιτεκτονήματος είναι άριστο δείγμα ένταξης στο περιβάλλον (φυσικό και πολιτιστικό) αλλά και φορέας της έννοιας «ελληνικότητα», που κατά καιρούς παρεξηγήθηκε επικίνδυνα. Αξιόλογα έργα του αρχιτέκτονα είναι επίσης η Παιδική Χαρά στη Φιλοθέη, η οικία Ποταμιάνου στη Φιλοθέη με σαφείς επιρροές από τη βορειοελλαδίτικη λαϊκή αρχιτεκτονική (εικ. 8) και η οικία Γκαρή στο Ψυχικό, όπου οι επιρροές προέρχονται από την κυκλαδίτικη αρχιτεκτονική (εικ. 9).

Την αρχιτεκτονική δημιουργία της εποχής θα σφραγίσει και ο Άρης Κωνσταντινίδης (1913-1993) που έζησε και εργάστηκε από το τέλος μιας εποχής, της προπολεμικής, μέχρι τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα της μεταπολίτευσης. Με το πολύπλευρο αρχιτεκτονικό και θεωρητικό έργο του συνδέει το ιστορικό παρελθόν, τον λαϊκό πολιτισμό και τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, και αναζητεί την ποιότητα στην αρχιτεκτονική διατρέχοντας από τα αρχαία κτίσματα, τα ταπεινά δημιουργήματα της λαϊκής αρχιτεκτονικής μέχρι τη σύγχρονη αρχιτεκτονική, μέσα στο ελληνικό φυσικό τοπίο. Πιστεύει ότι η μεγάλη αξία της λαϊκής αρχιτεκτονικής βρίσκεται στην αρμονική σχέση έργου και τόπου, όπου η έννοια τόπος εμπεριέχει και τη φύση και τον άνθρωπο (τοπική κοινωνία), απορρίπτοντας ταυτόχρονα τον έρωτα που επικεντρώθηκε στη μορφολογία της.

Σε όλη του τη ζωή υπήρξε μαχητής και ανυποχώρητος στις θέσεις του και στηλίτευσε τα κακώς κείμενα στον τρόπο που κτίζουμε. Οι απόψεις του θα διατυπωθούν πολύ νωρίς στα δύο πρώτα του βιβλία: *Δύο «χωριά» απ' τη Μύκονο* (το 1947 σε ηλικία 34 ετών) και *Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια* (το 1950 σε ηλικία 37 ετών). Στο τρίτο του βιβλίο, *Στοιχεία αυτογνωσίας* (το 1975 σε ηλικία 62 ετών), τονίζει ότι η μελέτη της ελληνικής αρχιτεκτονικής του παρελθόντος είναι χρήσιμη και απαραίτητη μόνο ως στοιχείο της αυτογνωσίας των αρχιτεκτόνων και ότι η αξία της προέρχεται από το γεγονός ότι η ανάγκη (λειτουργία), η κατασκευή (τρόπος δόμησης) και η μορφή βρίσκονται σε μια ισορροπημένη σχέση, όντας ταυτόχρονα σε μια αρμονική σχέση με το φυσικό περιβάλλον.

Στον Κωνσταντινίδη θα δοθεί η ευκαιρία να υλοποιήσει τις ιδέες του μέσα από μια σειρά σημαντικών δημοσίων κτηρίων, αλλά και μέσα από μια μικρότερης κλίμακας σειρά ιδιωτικών. Στα πρώτα ανήκουν τα συγκροτήματα εργατικών οικιών, η σειρά των ξενοδοχείων του ΕΟΤ (Ξενία) και τα αρχαιολογικά μουσεία Ιωαννίνων (1965-66) και Κομοτηνής (1967). Από τα τουριστικά, σημαντικά έργα του είναι το Ξενία Άνδρου (1958), το Ξενία Καλαμπάκας (1960) και το Ξενία Μυκόνου (1960) (εικ. 10, 11). Από τα ιδιωτικά, η μονοκατοικία στο Παγκράτι (1961) και η οικία διακοπών στην Ανάβυσσο (1961-62) (εικ. 12, 13).

Την περίοδο 1956-60 με φορέα το ελληνικό δημόσιο θα κατασκευασθεί ο οικισμός Καμάρι στη Σαντορίνη (εικ. 14).

14. Οικισμός Καμάρι, Σαντορίνη.

15. Αφροδίτης 7, Πλάκα, Αθήνα.

16. Ακαδημίας 27, Αθήνα (1949).

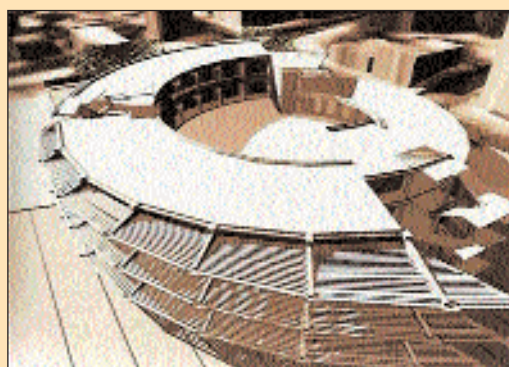
17. Σεμιτέλου 5, Αθήνα (1953).

18. Οικία στη Φιλοθέη Αττικής (1963).

19. Εργοστάσιο Fix, Αθήνα (1957-63).

20. Γυμνάσιο-Λύκειο Αγ. Δημητρίου Αττικής.

21. Στρατ. Συνδέσμου 24, Αθήνα (1955-61).

22. Εστιατόριο «Διόνυσος», Αθήνα (1959).

23. Κυκλάδων 8, Κυψέλη Αττικής (1956-58).

24. Ξενοδοχείο «Χίλτον», Αθήνα.

25. Ξενοδοχείο «Μοντ Παρνές», Πάρνηθα.

Το έργο αυτό, που σχεδιάστηκε από τους αρχιτέκτονες Κ. Δεκαβάλλα, Β. Γρηγοριάδη, Γ. Ζέρβα, Σ. Κονταράτο και Β. Μπογάκο, αποτελεί δείγμα άριστης ένταξης σύγχρονης κατασκευής σε παραδοσιακό οικισμό. Αντίστοιχης κατηγορίας και ποιότητας είναι η κατοικία του αρχιτέκτονα Κλ. Κραντονέλλη (1962-63) που βρίσκεται στην Πλάκα (εικ. 15).

Όσον αφορά στην κατηγορία των κτηρίων που δεν φαίνεται να ενσωματώνουν κάποιο ισχυρό προβληματισμό για τη λεγόμενη «ελληνικότητα», αλλά ακολουθούν τις διεθνείς αρχές του μοντέρνου κινήματος, από τα πρώτα μεταπολεμικά είναι το κτήριο γραφείων του Μετοχικού Ταμείου Αεροπορίας στην Αθήνα (1949) που σχεδίασε ο αρχιτέκτων και καθηγητής των Συνθέσεων στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, Θουκυδίδης Βαλεντής (εικ. 16).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950-60 θα εμφανισθεί ένας νέος αρχιτέκτονας του οποίου το έργο θα σφραγίσει τη νεοελληνική αρχιτεκτονική. Πρόκειται για τον Νίκο Βαλσαμάκη, χαρακτηριστικά έργα του οποίου είναι το Ξενοδοχείο Αμαλία (1957) και οι πολυκατοικίες των οδών Σεμιπέλου 5 (εικ. 17), Σεμιπέλου & Βασ. Σοφίας (1954), Μαυρομματαίων 41 (1955) στην Αθήνα. Ο Βαλσαμάκης θα σχεδιάσει επίσης και μια σειρά μονοκατοικιών, όπως την οικία Λαναρά στην Ανάβυσσο (1963) και την οικία της οικογένειάς του στη Φιλοθέη (εικ. 18). Γενικά το έργο του χαρακτηρίζεται από τις αρχές του μοντέρνου κινήματος, ταυτόχρονα όμως με μια ιδιαίτερη απλότητα και λιτότητα, γνωστή και στην ελληνική αρχιτεκτονική παράδοση.

Τη μεταπολεμική αρχιτεκτονική θα σφραγίσει επίσης ένας άλλος σημαντικός αρχιτέκτονας, ατυχώς όμως με βραχύ βίο, ο Τάκης Ζενέτος (1926-1977). Στον σύντομο βίο του, σχεδίασε και υλοποίησε πολλά σημαντικά έργα διεθνούς εμβέλειας (μονοκατοικίες, πολυκατοικίες, κτήρια γραφείων, εργοστάσια, ξενοδοχεία, σχολεία κ.λπ.), ενώ παράλληλα εκπόνησε και πολεοδομικές μελέτες. Ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητος, με έντονο τον προβληματισμό για το μέλλον της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας, ίσως ένας οραματιστής που προηγήθηκε της εποχής του. Από τα πιο σημαντικά του έργα είναι το εργοστάσιο FIX (εικ. 19), οι μονοκατοικίες στο Ψυχικό (1961), τη Γλυφάδα (1961) και το Καβούρι (1964), το μεταλλικής κατασκευής Θέατρο του Λυκαβηττού (1964) και, από τα τελευταία του έργα, το Γυμνάσιο-Λύκειο του Αγίου Δημητρίου Αττικής (εικ. 20). Το κτήριο αυτό, γνωστό και ως «στρογγυλό σχολείο», σχεδιάστηκε το 1969, ολοκληρώθηκε από τον ΟΣΚ το 1974 και ανακαινίστηκε πρόσφατα. Αποτελεί μια δυναμική μορφή, πρωτοφανή για την εποχή του, και ενσωματώνει τους οραματισμούς του αρχιτέκτονα για την εκπαίδευση του μέλλοντος, βασισμένη στη χρήση των ηλεκτρονικών μέσων.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η περίπτωση των Κωνσταντίνου Δοξιάδη (1913-75) με σημαντικό αρχιτεκτονικό αλλά κυρίως πολεοδομικό έργο. Ο Δοξιάδης είναι ο μοναδικός Έλληνας αρχιτέκτονας με παγκόσμια φήμη, και αυτό οφείλεται στο σχεδιασμό πολεοδομικών συγκροτημάτων σε όλο τον κόσμο, δυτικό και ανατολικό. Το πιο σημα-

ντικό είναι το κτηριακό συγκρότημα των γραφείων του που βρίσκεται στην Αθήνα (εικ. 21).

Στο πλαίσιο του έργου της διαμόρφωσης της περιοχής γύρω από την Ακρόπολη, ο αρχιτέκτων Προκόπης Βασιλειάδης θα σχεδιάσει το εστιατόριο «Διόνυσος» απέναντι από την Ακρόπολη (εικ. 22). Έργο του αρχιτέκτονα είναι και η οικία της Ελένης Βλάχου στη Μύκονο.

Σημαντική είναι και η παρουσία του αρχιτέκτονα και πολεοδόμου Αριστομένη Προβελέγγιου. Πρωτοποριακό για την εποχή έργο του, και ίσως μοναδικό για την εκφραστική του τόλμη, είναι η κατοικία και ατελιέ του ζωγράφου και τεχνοκριτικού Τώνη Σπητέρη στην Αθήνα (εικ. 23).

Στο πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης της Αττικής, θα κατασκευασθούν δύο πολύ σημαντικά για το μέγεθος και την αρχιτεκτονική τους ξενοδοχεία, το Χίλτον (εικ. 24) στην Αθήνα (1958-63) και το Μοντ Παρνές στην Πάρνηθα (1958-61). Το πρώτο, που ανήκει στην ομώνυμη εταιρία αμερικανικών συμφερόντων, θα σχεδιασθεί από την ομάδα των αρχιτεκτόνων Εμ. Βουρέκα – Πρ. Βασιλειάδη – Σπ. Στάικου, και θα προκαλέσει σημαντικές διαμαρτυρίες για το μέγεθός του. Χαρακτηριστικά του τμήματα είναι η ισόγεια καφετέρια που καλύπτεται από κυκλικό κέλυφος και η μεγάλη εγχάρκτη νοτιοδυτική πλευρά του κτηρίου που σχεδιάστηκε από τον Γιάννη Μόραλη. Το Μοντ Παρνές (εικ. 25), που περιλαμβάνει και καζίνο, σχεδίασε ο αρχιτέκτονας και ακαδημαϊκός Παύλος Μυλωνάς.

Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1950-60 θα προκηρυχθούν σημαντικοί αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί μέσω των οποίων θα υλοποιηθούν αξιόλογα κτηριακά συγκροτήματα, ενώ παράλληλα θα διακριθούν και νέοι ταλαντούχοι αρχιτέκτονες. Τέτοιος είναι ο διαγωνισμός του 1957 για την Εθνική Πινακοθήκη στην Αθήνα, όπου το πρώτο βραβείο θα αποσπάσει η ομάδα των αρχιτεκτόνων Δ. Φατούρου – Ν. Μουτσόπουλου – Π. Μυλωνά. Με ριζικές τροποποιήσεις της αρχικής μελέτης, το κτήριο θα ολοκληρωθεί το 1970 (εικ. 26).

Από διαγωνισμό του 1957, όπου το α΄ βραβείο θα κερδίσουν οι αρχιτέκτονες Ν. Δεσσύλας – Δ. Κονταργύρης – Α. Λαμπάκης – Π. Λουκάκης, θα κατασκευασθεί το συγκρότημα της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ (εικ. 27), και από αντίστοιχο του 1960, που θα κερδίσουν οι αρχιτέκτονες Κ. Παπαϊωάννου – Κ. Φινές, θα κατασκευασθεί το συγκρότημα της Νομικής και Θεολογικής Σχολής, επίσης του ΑΠΘ (εικ. 28). Ένα ακόμη πανεπιστημιακό συγκρότημα, της Θεολογικής Σχολής, θα κατασκευασθεί με αρχιτεκτονικό διαγωνισμό στην Αθήνα (1964), με αρχιτέκτονες τους Λ. Καλυβίτη και Γ. Λεονάρδο (εικ. 29).

Από έναν αρχιτεκτονικό διαγωνισμό (1961-62) για τον επιβατικό σταθμό του ΟΛΠ στον Πειραιά θα προκύψει ένα καταπληκτικό και πρωτοποριακό κτήριο (1964-69) που σχεδιάστηκε από τους αρχιτέκτονες Ι. Λιάπη – Η. Σκρουμπέλο. Χαρακτηριστικό του κτηρίου (εικ. 30), που αποτελεί και τοπόσημο της περιοχής, είναι το καμπυλόμορφο στέγαστρο από οπλισμένο σκυρόδεμα που αναρτάται με καλώδια από μια σειρά υποστυλωμάτων.

26. Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα.

27. Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

28. Νομική Σχολή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

29. Θεολογική Σχολή Αθηνών.

30. Σταθμός ΟΛΠ, Πειραιάς.

31. Αμερικανική Πρεσβεία, Αθήνα.

32. Σταθμός Ανατολικού Αεροδρομίου, Αθήνα.

Τελειώνοντας την παρουσίαση των αρχιτεκτονικών έργων της περιόδου θεωρείται αναγκαίο να παρουσιασθούν δύο κτήρια που σχεδιάστηκαν από δύο αρχιτέκτονες διεθνούς φήμης. Πρόκειται για την Αμερικανική Πρεσβεία (1956-61) και τον επιβατικό σταθμό στο Ανατολικό Αεροδρόμιο του Ελληνικού Αττικής (1959-63). Το πρώτο, που θα σχεδιάσει ο προερχόμενος από τη Γερμανία Walter Gropius (1883-1969), θεωρείται από τα σημαντικότερα έργα του (εικ. 31). Το δεύτερο σχεδιάζει ο φινλανδικής καταγωγής Eero Saarinen (1910-1961). Αξιοσημείωτο είναι ότι ο σταθμός του Ελληνικού έχει σχεδιασθεί με το ορθοκανονικό σύστημα (εικ. 32), ενώ σε δύο παλαιότερα έργα του, στο αεροδρόμιο JFK της Νέας

Υόρκης (1956-62) και το αεροδρόμιο Dulles στην Ουάσινγκτον (1958-62), ο Saarinen σχεδίασε, εντελώς διαφορετικά, δύο κτήρια στα οποία κυριαρχεί η καμπύλη μορφή.

Αναμφισβήτητα η μεταπολεμική περίοδος 1950-70, παρ' όλες τις εγγενείς κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές δυσχέρειες υπήρξε ιδιαίτερα γόνιμη για την ελληνική αρχιτεκτονική. Φαίνεται ότι αυτό εντάσσεται σε μια γενικότερη άνθηση του πολιτισμού της εποχής που εκδηλώθηκε και σε άλλους τομείς των τεχνών, όπως στη μουσική με τα έργα του Χατζιδάκη και του Θεοδωράκη, στη ζωγραφική με τον Τσαρούχη και τον Εγγονόπουλο κ.λπ.

Όσον αφορά την έννοια της ελληνικότητας, φαίνεται πως η σημασία της για την αρχιτεκτονική δεν είναι ασύμβατη με τις αρχές του μοντέρνου κινήματος. Ο διεθνούς φήμης κριτικός τέχνης Sigfried Giedion, στο ιστορικής σημασίας βιβλίο του *Space, Time, and Architecture* αναφορικά με τη σχέση των παγκόσμιων τάσεων στην αρχιτεκτονική και των τοπικών ιδιαιτεροτήτων γράφει:

«Τέτοιες τοπικές διαφοροποιήσεις έχουν κάτι παραπάνω από μια επιπόλαια σημασία. Οι χώρες που αποδέχθηκαν τη σύγχρονη αρχιτεκτονική ως ένα είδος παγκόσμιου νομίσματος, ως ένα σύνολο από συγκεκριμένες μορφές που κράτησαν την πλήρη αξία τους οπουδήποτε και να είχαν μεταφρευθεί, προσκάλεσαν την αρχιτεκτονική χρεοκοπία. Η μοντέρνα αρχιτεκτονική είναι κάτι πολύ περισσότερο από μια παγκοσμίως εφαρμόσιμη συνταγή αρχιτεκτονικής διακόσμησης. Είναι μεν ένα πάρα πολύ σημαντικό προϊόν της συνολικής μας περιόδου, ώστε δεν μπορεί να μην εκθέτει παγκόσμιες τάσεις, όμως, από την άλλη πλευρά, ενδιαφέρεται τόσο για τα προβλήματα της πραγματικής ζωής που δεν μπορεί να αγνοήσει τις τοπικές διαφοροποιήσεις σε ανάγκες, συνήθειες και υλικά.

Η Φινλανδία κάτω από την ηγεσία του Alvar Aalto έχει δείξει πως μπορούν να γίνουν συνεισφορές στην παγκόσμια αρχιτεκτονική, μέσα από λύσεις προσαρμοσμένες στις ειδικές συνθήκες του εθνικού τόπου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ, *N. Βαλσαμάκης αρχιτέκτων*, εκδ. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2007.

ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, *Αι θυσίαι της Ελλάδος κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο*, Αθήνα 1946.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, *Ελλάδα. Αρχιτεκτονική του 20ού αιώνα*, Αθήνα 2000.

GIEDION SIGFRIED, *Space, Time and Architecture*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts 1966.

ΚΑΛΑΦΑΤΗ ΕΛΕΝΗ / ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ, *Τάκης Χ. Ζενέτος*, εκδ. Libro, Αθήνα 2006.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΑΡΗΣ, *Δύο «χωριά» απ' τη Μύκονο*, Αθήνα 1947.

—, *Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια*, Αθήνα 1950.

—, *Στοιχεία αυτογνωσίας*, Αθήνα 1974.

—, *Μελέτες + Κατασκευές*, Αθήνα 1981.

ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ ΜΑΡΙΑ / ΜΑΡΙΑ ΜΑΥΡΙΔΟΥ, «Αυθαίρετη δόμηση: Μονόδρομος στο αδιέξοδο», *Δελτίο Συλλόγου Αρχιτεκτόνων 7* (Απρίλιος-Ιούνιος 1993).

ΠΙΚΙΩΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, *Η λαϊκή μας τέχνη κι εμείς. Κείμενα*, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2000.

SERRAINO PIERLUIGI, *Eero Saarinen*, εκδ. Taschen, 2005.

ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, *Νεοελληνική αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1984.

The Greek Post-War Architecture

Yeorgios K. Yannitsaris

Soon after 1950 Greece enters the so-called period of "Reconstruction" during which significant architectural projects are realized. Of particular importance are Dimitris Pikionis' work, such as the overall planning and upgrading of the area around the Acropolis and the Philopappos Hill, the Children's Playground in Philothei and a number of mansions in outstanding Athenian suburbs.

The architect Aris Konstantinidis designs a series of "Xenia" Hotels in Andros and Mykonos islands and in the town of Kalambaka, the Archaeological Museum of Ioannina and Komotini as well as a number of urban private houses at Pangrati and Anavyssos. Following the principles of the Modernism movement, a young architect, Nikos Valsamakis, draws the plans for the Amalia Hotel in Athens and a series of apartment buildings and private houses in the Greek capital and its suburbs, in which his own family house in Philothei is included. Representative examples of Takis Zenetos architectural work, are the FIX Brewery, a number of private dwellings in aristocratic Athenian suburbs and the school complex in Hagios Demetrios, Attica.

In the framework of the tourist development of Attica two impressive hotels are erected, the Athens Hilton (plans by E. Vourekas - P. Vasileiadis - S. Staikos) in the capital and the Mount Parnes on the mount Parnitha to the north of Athens (plans by P. Mylonas).

In the successful results of important architectural competitions, held around the end of the 1950's, belong the National Gallery of Athens (architects: D. Phatouros - N. Moutsopoulos - P. Mylonas), two university complexes in Thessaloniki, the Polytechnic School (architects: N. Desyllas - D. Kontargyris - A. Lambakis - P. Loukakis) and the Law and Theological Schools (architects: K. Papaioannou - K. Phines), as well as the building of the Theological School of the University of Athens (architects: L. Kalyvitis - Y. Leonardos) and the Passengers Area of the Pireus harbor (architects: I. Liapis - I. Skroubelos).

Of particular importance for the period are the two buildings designed by architects of world-wide reputation, the American Embassy, a work of Walter Gropius, and the Passengers Area in the then Athens International Airport, a work of Eero Saarinen.